

ROLUL METODELOR EXPOZITIVE ÎN DEZVOLTAREA LIMBAJULUI PREȘCOLARILOR

Liuba MOCANU, dr., conf.univ.

<https://orcid.org/0000-0002-0405-8598>

UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Cătălina TRICOLICI, studentă, an. III

<https://orcid.org/0009-0008-3922-098X>

Facultatea Științe ale Educației, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Rezumat. Articolul relevă unele dintre considerări privind noțiunile de *limbaj*, *limbaj coerent monologat* și valoarea dezvoltării acestora începând din vârsta preșcolară.

Un alt aspect îl reprezintă caracteristica anumitor metode didactice ce vizează în preponderență limbajul articulat al copiilor. Ne referim la descrierea metodelor verbale expositive (*povestirea/repovestirea* -în baza textului, imaginii, situației, libere etc., *descrierea*, *explicația* ș.a.), cât și la demonstrarea impactului pozitiv al acestora în evoluția copilului.

Cuvinte-cheie: limbaj, limbaj coerent, monolog, gândire, metode, metode expositive, povestire / repovestire, descriere, explicație.

THE ROLE OF EXPOSITIVE METHODS IN THE LANGUAGE DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS

Abstract. The article reveals some of the considerations regarding the notions of language, coherent monologue language and the value of their development starting from preschool age. Another aspect is the characteristic of certain teaching methods that mainly target the articulate language of children. We refer to the description of verbal expository methods (*storytelling/retelling* – based on text, image, situation, free, etc., *description*, *explanation*, etc.), as well as to demonstrating their positive impact on the child's evolution.

Keywords: language, coherent language, monologue, thinking, methods, expository methods, storytelling / retelling, description, explanation.

Abordarea limbajului

Dezvoltarea limbajului în vârsta preșcolară, drept formă specifică de activitate umană, constituie un proces multiaspectual, care este corelat organic cu dezvoltarea intelectuală a copilului, a tuturor proceselor psihice. În evoluția istorică a individului, dar și în cea ontogenetică a psihicului, rolul limbajului este indubitabil. Grație acestuia, susțin psihologii, se pot forma noțiuni, raționamente, generalizări etc., întrucât doar prin el se produce procesul de abstractizare, de generalizare, de relevare a unor situații și probleme.

Fiind unul dintre cele mai complexe fenomene psihosociale, sau, cum spunea L. S. Vîgotski, una dintre cele mai „complexe probleme”, limbajul uman reprezintă actul fundamental de legitimare al omului, situându-l pe scara evoluției materiei vii, funcția de exprimare, de comunicare a gândirii prin utilizarea de semne, care au o valoare identică

pentru toți indivizii [20]. Limbajul (exterior, interior) se declanșează, având la bază mijloacele lingvistice. În această cheie, С.Л.Рубинштейн definea limbajul drept *"limba în acțiune"*, individualizând, astfel, aspectul psihologic al limbajului. Despre funcția de utilizare a limbii în raporturile cu ceilalți indivizi vorbesc și A. Cosmovici, P. Popescu-Neveanu, Al.Roșca, A.Chirev, etc. Limbaj mai este orice sistem de semne care servește la intercomunicare, opinează E. Coșeriu, *adică la a comunica stări psihice sau idei între indivizi* [6].

Fiind considerat o realitate nemijlocită a gândirii-modalitatea prin care ultima (gândirea) poate fi exprimată, exteriorizată, limbajul reprezintă factorul de cea mai înaltă valoare în societate, mijlocind comunicarea între indivizi. Acest proces facilitează exprimarea gândurilor, ceea ce permite desfășurarea activităților umane colaborative prin care indivizii beneficiază de avantajele apartenenței la societate.

Grație „limbajului se păstrează și se transmite din generație în generație experiența multiseclară a înaintașilor, care, altfel, ar trebui mereu refăcută de la început” [11], se dezvoltă homo sapiens. Acest fenomen este amănunțit reflectat de către L. S. Vâgotskii în lucrarea *Gândire și limbaj*, demonstrându-se că progresul achiziției limbajului are loc concomitent cu progresul gândirii și vice-versa. Astfel, este evidentă corelația strânsă între gândire și limbaj, între inteligibil și comunicabil, între limbaj și toate celelalte procese psihice.

Și cercetătorul A. Potebnea susține existența legăturii indisolubile dintre limbaj și gândire, în sensul că ultima se formează și se exprimă doar cu ajutorul limbajului. Iar C. Păunescu consideră limbajul drept act fundamental de legitimare a omului, de situare a sa pe scara evoluției și progresului materiei vii. Grație acestuia, prin limbaj, omul se realizează ca personalitate și își plămăduiește destinul său uman [Apud 15, p.26]. Reprezintă, de asemenea, „o legătură biunivocă, datorită căreia gândirea structurează exprimarea și își găsește expresia în limbaj; vorbirea, la rândul ei, impune gândirii exigențele sale culturale, contribuind în felul acesta la restructurarea ei” [13, p.86].

Problema corelației acestor două procese a constituit obiect de studiu încă în școala filozofică stoică. Faimoșii Heraclit, Democrit, Platon etc. încearcă să transpună corelația gândire-limbaj în cea de obiect-idee-cuvânt, cercetând, astfel, procesul de nominalizare, evidențiind cuvântul drept un complex sonor, ce servește la nominarea ideii despre obiect [Apud 5]. Cu toate acestea, limbajul și gândirea nu sunt identice. Comparativ cu alți cercetători, cum ar fi J. Piaget, L.S. Vîgotsky, de exemplu, se axează ceva mai mult pe valoarea evoluției limbajului, subliniind, în același timp, ideea că limbajul se identifică doar în contextul culturii, mediului căruia îi aparține individul, idee preluată mai apoi de mai mulți investitori ai limbajului copiilor (Alekseev, Sohin, Borodici etc).

„Copilul apelează la realitate, dar anume limbajul îl ajută să se îndepărteze de ea, percepțiile și reprezentările căpătând semnificație prin verbalizare. El își amintește

situațiile trecute, stabilește raporturi, face deducții valide” [13, p.86]. „Gândirea nu se exprimă prin cuvânt, ci se săvârșește prin cuvânt; precizează L. S. Vîgotski, că orice idee are un curs, o desfășurare ce se realizează ca o mișcare internă printr-un șir întreg de planuri, ca trecerea gândirii în cuvânt și a cuvântului în gândire” [Apud 3,p.65].

Definit în baza originii sau dependenței de societate, limbajul constituie și un fenomen social. F. de Saussure considera limbajul drept fenomen cu două fațete, una individual și alta social [Apud 6,p.55]. Originea socială a acestuia este argumentată și prin faptul că a fost creat pentru a servi drept mijloc de comunicare, idee definitivată prin una dintre funcțiile de bază ale limbajului –cea de comunicare. Grație acesteia, limbajul reprezintă un proces de stabilire și gestionare a relațiilor dintre oameni cu ajutorul limbii[21].

J. Piaget, în acest sens, îl consideră „instrument esențial al adaptării sociale”, iar filosoful austriac Ludvig Wittgenstein releva, pe bună dreptate, că limbajul este o imagine a realității, o oglindă a lumii [Apud 9]. Cunoașterea lumii în general, inclusiv de către copil, are loc doar prin limbaj. De fapt ultimul și apare odată cu primele structuri sociale, se modifică, reflectând schimbările sociale și noile necesități de comunicare [5,p.10] .

Metode didactice. Metode expositive

Este demonstrat că limbajul nu se reduce la o simplă transmitere de cunoștințe. Acesta implică o stimulare psihologică permanentă și de mare profunzime a copiilor. Ca mod, dar și formă de comunicare între oameni, fenomenul vizat trebuie să fie învățat, achiziționat, lucru ce necesită a fi început din cea mai fragedă vârstă. Evident că limbajul copiilor preșcolari diferă de cel al adultului prin majoritatea aspectelor de care dispune:

- cultura sonoră: pronunțarea este imperfectă, mai ales la începutul preșcolarității; se atestă omisiuni, substituiți de sunete, grupuri de sunete; atenția auditivă lasă de dorit. Nu sunt dezvoltate suficient organele aparatului articulator etc.;
- aspectul lexical-număr redus de cuvinte, modificarea eronată a anumitor cuvinte, sunt probleme cu perceperea sensurilor unităților lexicale, îndeosebi ale celor polise mantice, ale unor expresii etc.;
- sunt atestate multe greșeli privind aspectul gramatical al părților de vorbire. Copilul deocamdată nu înțelege multitudinea formelor substantivelor, adjectivelor, verbelor ș.a. în funcție de timp, persoană, număr, alte categorii gramaticale și le întrebuințează eronat etc.
- nu în ultimul rând vorbim despre limbajul coerent. Încă din antepreșcolaritate domină limbajul situativ, caracterizat de prezența lumii obiectuale, concrete, specific acestuia fiind dialogul. Doar treptat, are loc trecerea la limbajul contextual, caracteristic căruia este apariția monologului, component ce solicită un efort

intelectual mult mai dificil din partea copiilor. Dezvoltarea reușită a acestora depinde de mai mulți factori, inclusiv de recurgerea de către adult la o gamă vastă de metode ce au un impact semnificativ în pregătirea preșcolarilor [3], de eficacitatea acestor metode, care reprezintă o resursă valoroasă întru achiziționarea limbajului coerent monologat, dar, concomitent, și dezvoltarea proceselor psihice.

În procesul educațional acestea „reprezintă un ansamblu de procedee, mijloace integrate la nivelul unor acțiuni” care sunt implicate în soluționarea obiectivelor pedagogice concrete proiectate de către cadrul didactic fiind definite drept „căi de cunoaștere care produc informații, strategii, principii, legi, paradigme”, susține S. Cristea [7, p.302].

„În pedagogie, metoda devine *o cale* necesară pentru dobândirea, exersarea cunoștințelor și capacităților proiectate la nivelul obiectivelor procesului de învățământ, prin valorificarea principiilor specifice de proiectare și de realizare a activității didactice, în termeni de comunicare-cunoaștere-creativitate” [7]. Acest concept (metodă didactică) „definește o acțiune cu funcție (auto)reglatorie proiectată conform unui program care anticipează un set de operații și care trebuie neapărat realizate în vederea atingerii unui rezultat determinat” [17] sau, cum o numește Cerghit „...o cale eficientă de organizare și conducere a învățării, un mod comun de a proceda, care reunește într-un tot familiar eforturile profesorului și ale copilului” [2].

În pedagogia modernă și postmodernă, metoda de învățământ (modalitatea de lucru) reprezintă principalul instrument al cadrului didactic de transmitere, fixare, recapitulare a competențelor copiilor sub conducerea sau coordonarea lui, dar și în mod independent. Elena Tiron avansează ideea „că metodele de învățământ/educație sunt cu atât mai eficiente cu cât dirijarea produsă de pedagog este mai redusă, iar implicarea copiilor este mai activă” [14]. Evidențiind potențialul mijloacelor de învățământ, Mușata Bocoș distinge caracterul polifuncțional, capacitatea acestora de a asigura o calitate sporită demersului didactic, impulsționând circulația informațiilor, selectarea și procesarea lor de a asigura o bază perceptiv-senzorială și reprezentări adecvate pe întreg parcursul procesului de educație [Apud 18, p.162-163]. Fiecare act de predare și învățare implică obligatoriu o careva metodă întru realizarea acțiunii preconizate, generând aspecte strâns corelate de munca pedagogului și care reprezintă spațiul ideal pentru manifestarea inovației sale didactice.

Potrivit caracterului polifuncțional – metoda, fie simultan sau succesiv, participă la realizarea diverselor obiective instructiv-educative, fapt ce se explică prin funcțiile acestora. I. Cerghit, de exemplu, inventariază următoarele funcții multiple ale metodelor: (*cognitivă*- însușirea cunoștințelor din știință, tehnică, cultură); (*formativă și educativă*) (formarea structurilor intelectuale și practice, a competențelor; concomitent formează capacități și determină atitudini); (*motivațională*) (prin atractivitate, susținere și satisfacție

în învățare); *instrumentală* (de mijlocire a realizării obiectivelor) și, nu în ultimul rând, *normativă* (indică reguli, procedee de predare-învățare eficientă) [14].

Tot mai mulți autori (I. Cerghit, I. Nicola, C. Cucos, I. Bocoș, M. Ionescu etc.) abordează diverse interpretări conceptuale ale metodei didactice, susținând că unul dintre elementele dominante „în perceperea semnificației practice a acesteia este corelația ei indisolubilă cu acțiunile didactice”. În urma analizei legăturii strânse „între metodă și acțiune în procesul didactic”, I. Cerghit precizează că anume „metoda reflectă caracterul procesual dinamic, transformator al acțiunii, îndeplinind o funcție instrumentală, operațională, de ordin tehnic, mijlocește atingerea unor obiective, scoate în evidență operațiile prin care se realizează transformările **scontate**, devenind, astfel, un instrument al transformării umane”, susține C. Șchiopu [Apud 17, p.138].

Urmare acestora se atestă diverse criterii de clasificări ale metodelor (din punct de vedere istoric, al sferei de aplicabilitate, după forma de organizare a muncii etc., etc.), unii autori înregistrând zeci de grupări, unele dintre care întâlnindu-se în mai multe clasificări, demonstrând și un grad divers de aplicabilitate.

O categorie de metode, prezentă la diverși cercetători (Cerghit, S. Cristea, J. Piaget, M. Ionescu etc.), sunt cele ce vizează *comunicarea* (tradițională și interactivă), cu precizarea metodelor de *comunicare orală* (bazate pe limbajul oral), scrisă, oral-vizuală și interioară. Autorii, într-o singură grupă, pot include metode interactive de instruire prin problematizare și, nu în ultimul rând, sunt reliefate *metodele expozitive*, în cadrul ultimelor fiind citate: „*narațiunea, descrierea, explicația, demonstrația* (teoretică), *prelegerea* (școlară, universitară), *conferința, expunerea cu oponent, prelegerea-discuție, conferința-dezbatere, informarea, instructajul*” etc. [Apud 14, p.72]. I. Roman, D. Todoran ș.a., numesc acestea *metode de expunere continuă și sistematică a cunoștințelor*, iar I. Nicola le zice *expozitiv-euristice*. Bontaș I include *expunerea orală* în grupul metodelor clasice (tradiționale).

Metodele de expunere (expozitive) le întâlnim și în pedagogia preșcolară, ca parte a metodelor de comunicare orală.

Deci, în vârsta timpurie, limbajul și comunicarea trebuie obligatoriu dezvoltate, achiziționate, constituind unul dintre principalele domenii de activitate. După F. Sohin, O. Ușakov, M. Borodici, M. Lavric și alții, întâlnim, cel mai frecvent, următoarele clasificări ale metodelor: *verbale* (povestirea, repovestirea, explicația, memorizarea etc.), *intuitive* (lectura după imagini, descrierea, excursia etc.) și *practice* (dramatizarea, jocul de rol, experimentul etc.).

Prezența metodelor expozitive în cadrul activităților este, în această etapă a vieții, indubitabilă.

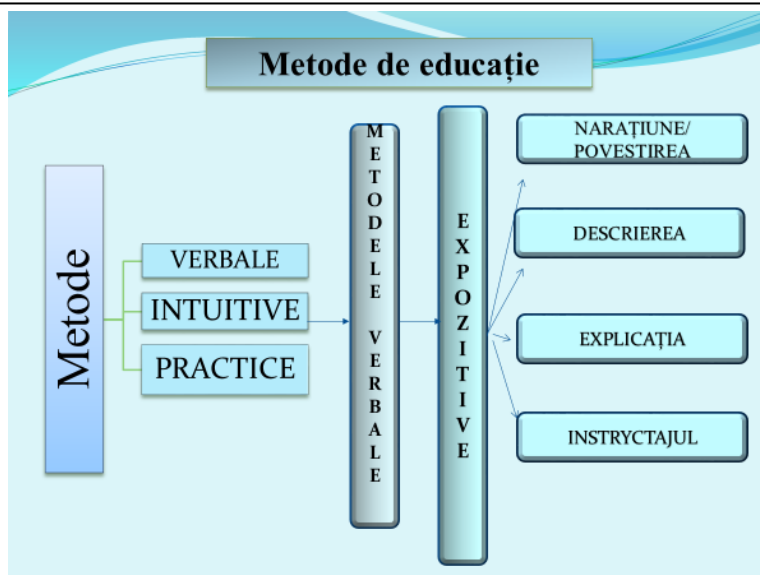

Figura 1. Metode didactice de comunicare

Preșcolarii pot însuși limbajul doar auzindu-l, percepându-l, repetând unele secvențe etc., grație cărora și are loc dezvoltarea limbajului coerent, a proceselor psihice. Oare nu acum aude copilul primele poezii, povești, cântece?

Ca metodă didactică, expunerea, fiind drept cea mai veche, dar și cea mai utilizată metodă didactică până în prezent, a fost definită, în mod clasic, ca activitatea cadrului didactic prin care se aduce la cunoștința copiilor anumite informații noi, sub forma unei prezentări orale, organizate și susținute. Limbajul oral poate fi folosit după caz în combinație cu alte tipuri ale limbajului (demonstrativ, audio-vizual, experimental etc.), conducând la noi forme, procedee de expunere a cunoștințelor, informațiilor. Aceste diverse modalități de realizare a expunerii și pot îmbrăca următoarele forme: povestirea, descrierea, explicația, prelegerea, expunerea cu oponent ș.a.), numite de P.Galperin metodele „transferului dintr-un cap în altul” și care s-au impus datorită avantajelor pe care le au [Apud14, p, 77].

Este vorba despre faptul că:

- constituie o cale simplă, economică de comunicare a informațiilor;
- informațiile enunțate sunt veridice din punct de vedere științific, selectate și ordonate logic de cadrul didactic;
- permite clarificarea principalelor concepte;
- furnizează suport pentru studiul individual;
- permit adaptarea conținuturilor la particularitățile psiho-pedagogice ale copiilor (în funcție de particularitățile de vârstă, capacitățile intelectuale ale copiilor ș.a.) [1].

Evident că în unitățile preșcolare nu recurgem la toate. Ba și mai mult, șirul poate fi completat cu: lectura (povestirea) după imagini/jucării/obiecte, alcătuirea ghicitorilor, teatralizarea (în anumite momente) ș.a. Cu unele dintre aceste metode (povestirea, repovestirea, descrierea, lectura după imagini etc.), care pot căpăta ulterior și statut de

procedeu sau formă de activitate, copiii trebuie indubitabil cunoscuți (cel puțin la o etapă), dar astfel, ca aceștia mai apoi să opereze logic cu ele.

Preșcolarul va însuși repovestirea doar după ce va audia povestirea, expusă expresiv de către adult, menită să declanșeze stări afective la copil. Doar astfel, acesta va percepe limbajul, construcția acesteia, logica evenimentelor, structura ideatică, felul de a îmbina cuvintele, propozițiile ș.a.m.d.

Povestirea/repovestirea (anumitor texte, după imagine, libere etc.) – „forma cea mai amplă a comunicării, în care se folosesc cele mai variate modalități, face apel la imaginație și sentimente, la emoții, la cunoștințe anterioare. Prima poate să devină și mai activizantă, când își asociază un material ilustrativ și sugestiv (desene, imagini, diafilme, înregistrări sonore, desene animate, filme etc.)”, relevă Cerghit [2].

„Repovestirea liberă presupune o mai bogată imaginație și capacitate de comunicare din partea copiilor. Ei repovestesc în funcție de preferințele lor și de receptarea afectivă a evenimentelor. Totuși, este necesar să se acorde atenție succesiunii logice a evenimentelor și exprimării clare și corecte. Povestirile create de către copii au valoare formativă, contribuind la dezvoltarea gândirii creative, a imaginației, a exprimării fluente, coerente etc.” [11].

Când pedagogul știe să întrerupă firul povestirii la momentul potrivit într-o introducere o explicație, a caracteriza ceva sau pe cineva, a face comparații, a-și mărturisi propriile impresii, povestirea va avea o rezonanță și mai puternică în mintea și inima copiilor [2].

O altă metodă expozitivă, practică în unitățile de educație timpurie, este *descrierea* care se concentrează, constatat prin observație, pe caracteristicile fizice și pe detaliile fenomenelor. Modul de expunere al acesteia constă în „zugrăvirea unor trăsături ale obiectelor, fenomenelor, personajelor. În funcție de situația comunicativă, o descriere complexă se poate transforma în explicare sau narațiune a aspectelor respective” [22].

Descrierea poate fi caracterizată prin obiectivitate (neutralitate), conține date despre obiecte, edificii, personaje etc, cât și prin subiectivitate ceea ce înseamnă că opiniile subiectului ce descrie sunt exprimate direct sau doar sugerate.

Pentru preșcolari, descrierea este poate cea mai dificilă de realizat, fapt ce necesită a-i învăța pentru început a stabili criteriile prin care se caracterizează obiectele, personajele (externe, interne) etc, de care mai apoi unii copii se pot detașa.

O metodă de comunicare orală ce oferă „o cale rapidă și eficientă de dezvăluire, pe baza unei argumentații deductive a anumitor date noi” o reprezintă *explicarea*. Conform obiectivelor dezvoltării explicației, aceasta poate fi de diverse tipuri, cum ar fi:

- „*explicația cauzală* (de ce?), cu accentul pe relevarea cauzelor care justifică apariția, existența, manifestarea etc. a unui fenomen, fapt;

- *normativă* - de analiză după anumite criterii stabilite, a caracteristicilor esențiale, a asemănărilor și deosebirilor etc.;
- *procedurală* (cum?, care?), de evidențiere a operațiilor necesare pentru producerea unui lucru;
- *teleologică* (pentru ce?), în vederea justificării unei acțiuni prin referințe la scop;
- nu în ultimul rând vorbim despre *explicația consecutivă* (care?, ce fel de?), de prezentare în sens enumerativ a evenimentelor, stărilor etc., ce conduc la o situație finală etc.” [12].

Anume metodele expositive reprezintă căile de dezvoltare eficientă a limbajului coerent monologat. Povestirea, sau expunerea monologată, reprezintă „un fel de discurs (o producție orală) extern, în care se efectuează implementarea consecventă, logică de gândire ca o expresie coerentă, al cărui conținut este clar din context. Monologul este un sistem organizat de gândire, înveșmântat într-o formă verbală, susținea L. V. Șcerba. Este caracterizat prin integritatea (unitatea de temă), design structural (diferit în funcție de tipul de monolog), logica (consecutivitate), volumul de vorbire, fluentă (pauze lungi inutile) ș.a.” [Apud 11].

Discursul monologat „necesită manifestarea fenomenului de autonomie în stabilirea temei, conținutului, formelor de exprimare... În mod tradițional, se disting patru tipuri de discurs: *narativ, descriptiv, explicativ* și *argumentativ*, care, în diverse măsuri, încep să fie stăpânite încă din perioada timpurie” [11], reușita cărora depinde de efortul cadrului didactic.

Acesta, fiind un fenomen psihosocial complex, include neapărat evoluția tuturor proceselor psihice cognitive (gândirea, memoria, comunicarea, senzația, percepția etc.) de care depinde formarea personalității individului, în general, și a inteligenței acestuia, în special [10].

F.A. Sohin [Apud 20], menționa că limbajul coerent monologat nu este doar o succesiune de gânduri legate între ele, deși și aceasta este un lucru foarte important pentru vorbitorul mic. El reprezintă o exprimare în cuvinte exacte, corelate corect în propoziții, logic construite; „este direcționat spre satisfacerea nevoilor de comunicare și care reprezintă un tot întreg, organizat după legile logicii și gramaticii”, relevă Alekseev [19].

Dezvoltarea limbajului coerent monologat la copiii de vârstă timpurie reprezintă un obiectiv dictat de tot ce realizează copilul. N. N. Podiakov subliniază necesitatea formării la aceștia a deprinderii de a explica (ca metodă expositivă), contribuind mult la formarea limbajului monologat și a gândirii abstracte [apud 8]. Acest tip de limbaj este inseparabil de lumea gândurilor: coerența vorbirii și este coerența gândurilor. El reprezintă o declarație semantică detaliată (un număr de propoziții, fraze combinate logic) care asigură comunicarea și înțelegerea reciprocă a oamenilor. Limbajul coerent monologat

reflectă logica gândirii copilului, capacitatea lui de a înțelege ceea ce aude și de a se exprima într-un discurs corect, clar, logic. După cum un copil știe să coreleze logic, începând de la cel puțin două propoziții în grupele mici, se poate judeca despre nivelul dezvoltării *limbajului articulat*.

În pofida diverselor viziuni, concepții, metodele expozitive sunt percepute de către preșcolari și contribuie esențial în evoluția comunicării orale ale acestora. Ele servesc la „însușirea acelei categorii de cunoștințe care nu poate fi supusă unei verificări directe din partea copiilor, la rezolvarea unor probleme pe care aceștia nu le pot soluționa pe calea unor concentrări independente. Nu există metode bune sau rele, noi sau învechite, în sine. Valoarea acestora constă în modul în care sunt utilizate sau combinate, pentru a servi cât mai bine obiectivele educației”, menționa Cerghit [24]. Orice metodă capătă viață în mâna unui pedagog bun.

Bibliografie

1. BOJA, A. *Teoria și metodologia instruirii*. Cluj-Napoca, 2023. ISBN: 978-606-737-665-4.
2. CERGHIT, I. *Metode de învățământ*. Polirom, 2006. 320 p. ISBN 973-460-175-X.
3. COLCERIU, L. *Psihopedagogia învățământului preșcolar*. București, 2008. 211 p.
4. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iași: Polirom, 1996. ISBN 973-9248-27-6.
5. COȘCIUG, A. *Lingvistica generală*. Bălți, 2004. ISBN 9975-931-46-4.
6. COȘERIU, E. *Introducere în lingvistică*. Cluj-Napoca: Echinox, 1999. 144 p. ISBN 973-9114-73-8.
7. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Litera internațional 2000, 398 p. ISBN 9975-74-248-3.
8. LAVRIC, M. *Metodica dezvoltării vorbirii preșcolarelor*. Chișinău: Lumina, 1985.
9. LESENCIUC, A. *Teorii ale comunicării*. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, 2017. ISBN 978-606-8356-46-4.
10. LUCHIANENCO, L. *Dezvoltarea competenței de comunicare la preșcolari cu cerințe educaționale speciale*. Teză de dr. în șt. ale educației. Chișinău, 2021.
11. MOCANU, L. *Teorii și metodologii avansate (Dezvoltarea limbajului și comunicării)*. Chișinău, 2020, ISBN 978-9975-46-437-6.
12. OPREA, C. *Metode interactive de predare, învățare, evaluare*. Inspectoratul școlar județean Teleorman, 77 p. 2012.
13. GOLU, P., ZLATE, M., VERZA, E. *Psihologia copilului*. Manual pentru clasa a XI-a, școli normale. București: E.D.P., 1996. 213 p. ISBN 9733040819.
14. TIRON, E STANCIU, T. *Teoria și metodologia instruirii; Teoria și metodologia evaluării*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2019. ISBN 978-606-31-0783-2.

15. PĂUNESCU, C. *Introducere în Logopedie*. Vol. I. București, 1976. 278 p.
16. ROȘCA, Al. , CHIREVA, R.I. *Psihologie generală*. București: EDP, 1976.
17. ȘCHIOPU, C. Metodologii didactice ale predării-învățării-evaluării în cadrul educației literar-artistice. În: *Limba Română*, 2019, nr. 3(253), pp. 322-328. ISSN 0235-9111.
18. VLĂDESCU, I. Rolul mijloacelor de învățământ în comunicarea educațională. În: *Studia universitatis. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, 2009, nr.5(25), pp.162-163.
19. АЛЕКСЕЕВА, М.М., ЯШИНА, Б.И. *Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учеб. Пособие*. Moskova, 2000.
20. СОХИН, Ф. А. *Развитие речи детей дошкольного возраста*. Moskova: Просвещение, 1984. 200 p.
21. Diagnosticarea și clasificarea tulburărilor de limbaj. [online]. [citat 14.01.2025]. Disponibil pe Internet: <https://ro.scribd.com/doc/109845054/38669854-Diagnosticarea-%C5%9Fi-clasificarea-tulbur%C4%83rilor-de-limbaj>
22. Descrierea. [online]. [citat 10.01.2025]. Disponibil pe Internet: <https://ro.scribd.com/doc/256408389/Descriere>
23. Funcțiile-limbajului. [online]. [citat 08.01.2025]. Disponibil pe Internet: <https://ro.scribd.com/document/458412658/Func%C5%A3iile-limbajului>
24. Strategia didactică. metode și procedee didactice. [online]. [citat 08.01.2025]. Disponibil pe Internet: <https://constantinluca.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/11/cap4-strategia-didactica-metode-si-procedee-didactice.pdf>
25. MITITELU, O. Limba - fenomen social. [online]. [citat 14.01.2025]. Disponibil pe Internet: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/68-77_5.pdf

Recepționat / Received: 04.03.2025

Acceptat / Accepted: 18.03.2025

Email: mocanu.liuba@upsc.md